

SOCIAL LANDSCAPES OF ISLAMIC ESCHATOLOGY

Silvia Osman, Assoc. Prof., PhD, National School of Political and Administrative Studies, Bucharest and Anamaria Pavel, PhD Student, University of Bucharest

*Abstract: Lucrarea de față, **Peisaje sociale ale escatologiei islamice**, își propune să contureze imaginea **escatologică islamică**, în ansamblul ei, **credințele** musulmanilor privind **Viața de Apoi** – în particular, cât și interferențele diferitelor concepte despre soarta finală a omului (și a lumii), survenite în cultura și **tradiția** arabă de-a lungul istoriei – în general.*

*Am încercat să ne apropiem de sfera escatologiei islamice printr-o abordare echidistantă, lipsită de prejudecățile unor interpretări înguste, și fără a exprima poziții personale într-o anumită direcție. O prezentare relevantă, temeinic documentată, a versetelor coranice care descriu lumea de dincolo, este singura în măsură să evedențieze cu claritate escatologia islamică, permițând fiecăruia dintre noi să înțeleagă individual, acest domeniu de referință. În același timp, trebuie precizate și subliniate, pentru o mai mare claritate, și concluziile la care au ajuns exegeții musulmani, care vorbesc despre lumea de dincolo, pe întreg parcursul istoriei islamului. Este necesară adoptarea unei atitudini deschise, potrivită apropierii de acest subiect delicat în zilele noastre, dacă ne dorim o imagine amplă și clară a lumii în care trăim astăzi. Această sferă religioasă, oarecum stranie spiritului european, pretinde să fie cunoscută, înțeleasă și privită prin lupa multiculturalismului și a **toleranței** în fața diversității.*

Avem convingerea că informațiile detaliate, pertinente și interesante oferite pe parcursul acestui studiu, aduc un plus de lumină asupra unei lumi acoperite prea mult timp de vălul unui mister nemeritat și ascunsă în spatele unor preconcepții nedrepte.

Keywords: credință, tradiție, escatologie islamică, Viața de Apoi, toleranță

1. Islam. Definire. Generalități

Islam (إسلام) înseamnă *dăruire, supunere* în fața voinței lui Dumnezeu, atitudine considerată de adepții acestei religii drept specifică adevăratului credincios. Islamul este a doua mare religie monoteistă, după numărul de adepți, din lume. A apărut în secolul al VII-lea e.n. și reprezintă religia unei cincimi din populația globului. „Termenul *islam* desemnează religia monoteistă care are la bază Coranul și al carei Profet este Muhammad. Prin extensiune, cuvântul *islam* se referă la întreaga civilizație, cu un cadru legislativ unic, cu structuri politice specifice, cu tradiții sociale și morale care se revendică de la această religie.”¹

Muslim (مسلم) este numit în limba arabă adeptul religiei islamice. Cuvântul *musulman* este preluat din limba franceză și reproduce relativ cuvântul arab *muslim* căruia i se adaugă desinența adjectivală *-an*. Un alt termen care apare atât în limba română, cât și în alte limbi, este cuvântul *mahomedan* cu sensul de „adept al islamului”, dar care nu are un echivalent arab deoarece islamul nu este considerat „religia lui Mahomed”. Termenul este construit în Europa după modelul cuvântului *creștin* din cauza identificării eronate a rolului lui Muhammad pentru islam cu cel al lui Hristos pentru creștini. Musulmanii îl consideră pe Muhammad un om ca toți ceilalți, cel căruia i s-a încredințat mesajul divin și care contituie, prin comportamentul său, un exemplu de urmat pentru credincioși; în concluzie, utilizarea termenului de „mahomedanism” pentru „islam” nu este adecvată. Pentru adepții acestei religii, a fi musulman înseamnă atât credința prezentă în suflet și afirmată prin cuvinte, cât și manifestarea acesteia prin îndeplinirea obligațiilor rituale și prin întregul comportament social și moral. Coranul, dar și exemplul Profetului constituie sursele din care se inspiră prescripțiile islamice privind ritualul. Principalele îndatoriri religioase ale unui musulman sunt așa-numiții cinci stâlpi ai islamului: mărturia de credință, rugăciunea, dania, postul și pelerinajul.²

Musulmanii se împart în trei ramuri principale: sunniți (أهل السنة), șiiți (شيعة) și k̄ariğiți (الخوارج). Cei mai mulți sunt sunniți, aproximativ 90% dintre musulmani, șiiții sunt prezenți cu precădere în Iran și în Irak cu o pondere de aproape 9,8%, iar k̄ariğiții reprezintă doar 0,2% dintre musulmani. Din aceste ramuri derivă aproximativ douăzeci de subramuri. În secolul al XIX-lea, din rândurile musulmanilor sunniți de pe teritoriul Arabiei Saudite de azi, a apărut o

¹ Nadia Anghelescu, *Introducere în islam*, Ed. Enciclopedică, București, 1993, p. 15.

² Nadia Anghelescu, *op. cit.*, pp. 15-16; Philip K. Hitti, *Istoria arabilor*, Ediția a X-a, trad. Irina Vainovski-Mihai, Ed. All, 2008, p. 85.

mișcare numită wahhabită (الوهابية) sau salafită (السلفية), inițiată de Muhammad bin ‘Abd al-Wahhāb (محمد بن عبد الوهاب). Wahhabiții susțin ca interpretarea Coranului și a Hadīt-ului să fie strict literală. Al-hadīt reprezintă o colecție de tradiții orale, diferită de Coran, care conține spusele și faptele Profetului, adunate în întregime de om, deci nu revelate. Islamul wahhabit are o influență importantă în rândul musulmanilor sunniți și este recunoscut ca religie oficială a Arabiei Saudite. Strictețea și rigiditatea fiind caracteristicile principale ale acestei mișcări.³

„Cuvântul Coran (*Qur’ān*) înseamnă recitare, lectură, discurs.”⁴ Această carte este destinată prezentării orale, recitării și trebuie auzită în original pentru a fi apreciată. „Cum teologia, jurisprudența și știința sunt considerate de musulmani ca aspecte diferite ale aceluiași lucru, Coranul devine manualul științific de obținere a unei educații liberale.”⁵ Datorită Coranului „diferitele dialecte arabe nu au devenit limbi distincte, cum s-a întâmplat cu limbile romanice.”⁶

2. Escatologie. Definiție. Definiri.

Islamul interpretează moartea ca o trecere a omului de la un nivel la altul. Omul posedă viață eternă care nu cunoaște sfârșit. Moartea separă corpul de spirit și introduce omul într-o altă etapă a vieții în care fericirea sau nefericirea depind de lucrurile bune sau rele pe care le-a săvârșit în viața lumească.⁷

Coranul (القرآن) aprofundează tema Judecății de Apoi, considerând că viața pe pământ este doar un stadiu temporar, intermediar (برزخ) *barzakh* către viața eternă.

Surele medineze afirmă că Viața Veșnică, Paradisul și Infernul, Învierea și Judecata de Apoi sunt reale. După moarte, cei buni vor primi răsplata Raiului, iar cei răi vor ajunge în Iad, și Raiul și Iadul fiind veșnice. Coranul enumeră câteva păcate foarte mari precum politeismul sau **uciderea unui nevinovat**, pentru care cel care le săvârșește va ajunge în infern. Totuși, unele texte susțin că Allah poate să-i elibereze pe cei afurisiți iar altele spun că Iadul este temporar, idee preluată probabil de la talmudiști.

³ Nadia Anghelescu, *op. cit.*, pp. 56-70.

⁴ *Idem.*

⁵ *Idem.*

⁶ *Idem.*

⁷ Allamah Sayyid Muhammad Husayn Tabatabai, trad. Sayyid Husayn Nasr, *Shi’a*, Ed. Ansariyan Publications, Islamic Republic of Iran, 1989, pp. 163-164.

Potrivit islamului, toți oamenii vor fi supuși Judecării din Urmă, unde viața lor veșnică va fi hotărâtă. Sfârșitul lumii va fi precedat de catastrofe și fenomene neobișnuite: invazia popoarelor Gog și Magog, apariția unei ființe misterioase sau despicarea lunii.

În Islam există o categorie de oameni specială, cu un statut aparte, la care Muhammad face referire, anume martirii sau cei care cad în războiul sfânt.⁸

„Ei vor fi puși pe trepte înaintea lui Dumnezeu. Dumnezeu este Văzător a ceea ce înfăptuiți.” (*Coran* 3: 163)

Aceștia „trăiesc în preajma lui Allah”⁹ iar sufletele lor privilegiate își primesc imediat răsplata veșnică în ceruri.¹⁰

„I se va spune: «Intră în Rai!» El va spune: «Ce bine ar fi dacă poporul meu ar ști cum Domnul meu m-a iertat și m-a facut dintre cei care vor primi cinstire!»” (*Coran* 36: 26-27)

3. Concepția despre moarte

Tema *Morții* a fost discutată de multe ori și interpretată în multe feluri, din antichitate și până în zilele noastre, și cu siguranță va mai fi subiectul multor dezbateri colective sau individuale. Socrate spune că nu putem gândi nimic despre moarte: „Atâta timp cât ești aici, ea nu este, iar când ea vine, nu mai ești aici.”¹¹

Filozofii Karl Jaspers, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Martin Heidegger consideră că numai omul poate cunoaște angoasa la apropierea morții.¹² Prin prisma religiei – aproape toate religiile lumii tratează subiectul *viața după moarte* – concepem moartea ca pe momentul Judecării de Apoi.

O credință fundamentală în Coran este că viața mundană conduce inevitabil spre viața de după moarte. Viața de aici este o parte inseparabilă a continuității, a unui tot unitar – viață, moarte și iar viață – ceea ce conferă context și însemnătate vieții noastre. În Coran, Viața de Apoi nu este prezentată într-un capitol separat sau ca ceva de sine stătător ci se întrepătrunde cu viața telurică. Strict literal, în Coran apar termeni specifici și interdependenți care exprimă cele

⁸ Henri Lammens, *Islamul, Credințe și instituții*, trad. Ioana Feodorov, Ed. Corint, 2003, pp. 65-67.

⁹ *Ibidem*, p. 67.

¹⁰ *Idem*.

¹¹ Julia Didier, *op. cit.*, pp. 214-215.

¹² *Ibidem*, p. 214.

două lumi precum: *al-'ūlā* (الأولى) și *al-ākira* (الآخرة) care înseamnă Prima și Ultima (viața) sau *dunyā* și *ākira*. Fiecare dintre acești termeni apare de 115 ori. În aproape toate paginile Coranului se regăsește cel puțin o referire, directă sau indirectă, la Viața de Apoi.¹³

Și profetul Muhammad și ceilalți profeți de dinaintea lui au predicat credința în Viața de Apoi; de altfel, este o credință fundamentală în islam care le este amintită musulmanilor nu numai în paginile Coranului ci și în viața de zi cu zi. Musulmanii practicanți se închină lui Allah „Stăpânul Zilei Judecării!” (*Coran* 1: 3) de cel puțin șaptesprezece ori pe zi în timpul celor cinci rugăciuni zilnice. A nu crede în Viața de Apoi sau în Judecata de Apoi sunt semnele necredinței.¹⁴

Așadar, Coranul cuprinde doctrine care îi îndrumă pe musulmani să se poarte cuviincios, astfel încât să se poată salva în Ziua Judecării de Apoi. Împreună cu istorisirile prin care este demonstrată bunăvoința și puterea lui Dumnezeu, precum și prezentarea reglementărilor sociale ale comunității, toate acestea reprezintă forța călăuzitoare a musulmanilor în viața de zi cu zi. Sura 93 – *Lumina Zilei* spune că Dumnezeu îi va ajuta și-i va îndruma pe cei credincioși, le va dărui o viață mai bună și le va da din „darurile” sale.

Concepția despre moarte în islam, cum că nu există scăpare și că Judecata de Apoi oricum va veni, este reiterată de-a lungul paginilor Coranului tocmai pentru a-i determina pe cei credincioși să fie pioși în această viață și să înfăptuiască lucruri bune, fiind singura cale de *salvare*. Viața pe pământ devine semnificativă prin prisma faptului că după moarte, individul va fi recompensat în funcție de faptele bune de până atunci. Potrivit acestei concepții, nici o recompensă mundană nu poate fi nici durabilă nici completă, doar recompensa cerurilor, cea promisă de Dumnezeu – *paradisul* – poate fi pură, veșnică și completă.¹⁵

4. Ziua Judecării de Apoi

Cele mai impresionante părți ale Coranului sunt cele escatologice. Existența Vieții de Apoi este accentuată de pasajele despre Ziua Judecării de Apoi. Sura 75, intitulată *Învierea al-*

¹³ Muhammad Abdel Haleem, „Life and beyond”, în Muhammad Abdel Haleem, *Understanding the Qur'an: Themes and Styles*, I.B. Tauris Publishers, Londra – New York, 2001, p. 82.

¹⁴ Muhammad Abdel Haleem, *op. cit.*, p. 83.

¹⁵ *Ibidem*, p. 93.

qiyāma (القيامة), în versetul 1 se spune: „Nu! Jur pe Ziua Învierii!” (*Coran* 75: 1).¹⁶ Judecata de Apoi implică Învierea; toți oamenii vor fi supuși Judecății de pe urmă, iar viața lor veșnică va fi hotărâtă definitiv.

Ziua Judecății amintește de fiecare dată, caracterul efemer al vieții terestre, cea de jos, și de inevitabilitatea morții. În islam, teama pe care o inspiră această zi – „[...] în Ziua Adunării – asupra căreia nu este nici o îndoială – unii vor fi în Rai, iar alții în Iad.” (*Coran* 42:7) – traversează Coranul de la un capăt la altul, fiind menționată explicit de mai mult de 90 de ori. Această teamă reprezintă un cadru pedagogic a cărui însușire este de a-l preveni pe musulman cu privire la pedeapsa infernului care îl așteaptă dacă nu consimte să se supună poruncilor lui Allah și Profetului său.¹⁷

5. Iadul

Principiile și tezele fundamentale care înfățișează Iadul, constituie o parte integrală a teologiei islamice și reprezintă un aspect esențial al credinței în Ziua Judecății, una dintre cele mai importante șase porunci după care este definită, în mod tradițional, credința musulmană. Wensinck spune în *Fiqh al-Akbar* (الفقه الأكبر), următoarele: „Elementul central al confesiunii unității lui Allah și al adevăratei temelii a credinței, constă în acest crez obligatoriu: cred în Allah, în îngerii, cărțile, apostolii Săi, în Învierea după moarte, în legea lui Allah despre bine și rău, în socotirea păcatelor, balanța, paradis și Iad; și că toate acestea sunt reale.”¹⁸ Potrivit acestei doctrine, când ziua socotelii va veni, fiecare persoană va fi judecată după fapte și credință. Cei credincioși și dreți vor fi primiți în Grădină (الجنة), în timp ce necredincioșii și păcătoși vor fi aruncați în Foc. În Coran, apar numeroase referiri la ceea ce reprezintă Iadul – aproximativ cinci sute. De-a lungul istoriei islamului, indicațiile oferite de Cartea sfântă despre Iad au fost deseori amplu discutate.¹⁹

Iadul, așa cum este prezentat în Coran, este o închisoare eternă pentru cei păcătoși: sunt ținuți în lanțuri (*Coran* 13: 5) și păziți de îngeri nemiloși (*Coran* 66: 6) în număr de nouăsprezece (*Coran* 74: 30-31), al căror stăpân este *Mālik* (مالك) (*Coran* 43: 77). Acești îngeri

¹⁶ Philip K. Hitti, *Istoria arabilor*, Ediția a X-a, trad. Irina Vainovski-Mihai, Ed. All, 2008, p. 85.

¹⁷ Malek Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane. Rituri, mistică și civilizație*, trad. Catrinel Auneanu, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005, p. 221.

¹⁸ Einar Thomassen, *Islamic Hell*, revista Numen 56, Leiden, 2009, p. 401.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 401-402.

sunt înadins desemnați de Allah pentru a-i păzi pe cei captivi; ei nu sunt diavoli, cum nici *Iblīs* (إبليس) nu este conducătorul infernului – însuși *Iblīs* va fi pedepsit în Iad.²⁰ *Iblīs* este numele Satanei în concepția musulmană, și probabil, reprezintă o deformare a grecescului *diabolos*. Conform Coranului, *Iblīs*, a fost blestemat pentru că refuzase să se prosterneze în fața lui Adam, dar pedeapsa sa a fost amânată până în Ziua Judecării de Apoi. El a primit puterea de a abate oamenii de pe calea cea dreaptă, de aceea credincioșii se roagă neîncetat lui Dumnezeu să-i ferească de *Iblīs*.²¹

Cu toate că, în tradiția profetică există o enumerare de șapte păcate foarte grave – idolatria, magia, **crima**, prădarea orfanilor, cămătăria, apostazia și defăimarea femeilor credincioase – a existat tendința de a spune că până și cei mai păcătoși pot spera la mila lui Dumnezeu, atâta timp cât mărturisesc credință și sunt musulmani.²²

6. Raiul

Raiul, sau paradisul, este tratat pe larg în Coran. Este menționat mai des decât postul, rugăciunea, dania și pelerinajul la un loc; evocarea lui poate fi înțeleasă ca un îndemn de a face bine. Paradisul, alături de cealaltă entitate, Iadul, care este la fel de des citată, predomină în Cartea sfântă.

Se poate spune că terminologia folosită în Coran pentru a descrie Raiul este fie persană, cu influențe grecești, fie arabă. Conform Judecării islamice, cei drepți vor fi primiți în *Ğanna*. Înțelesul de bază al Grădinii este „grădina cu pomi, râuri și fructe”. Un alt element care caracterizează Raiul este varietatea de copaci luxurianți, încărcăți cu roade. Grădina, cu vitalitatea sa, cu abundența și confortul său, asigură un cămin potrivit celor care cred și fac fapte bune, aflându-se, în Coran, de multe ori alături de infern, reședința răufăcătorilor, pentru a accentua contrastul dintre Rai și Iad. „Grădina delicioasă” sau acest „loc al fericirii” – expresie care revine de cel puțin zece ori în Coran – este bogat și înverzit. Aici se găsesc fructe de toate felurile, soții pure numite *hurii* (حور ج حوريات) și băieți tineri. Cu toții sunt în serviciul aleșilor – celor buni și drepți – și îi așteaptă pe paturi sau așezați pe scaune, pe covoare și chiar pe

²⁰ *Ibidem*, p. 404.

²¹ Dominique Sourdel, Janine Sourdel-Thomine, *Civilizația islamului clasic*, trad. Eugen Filotti, Ed. Meridiane, București, 1975, p. 133.

²² Einar Thomassen, *op.cit.*, pp. 409-410.

canapelele de gală. Nu le vor fi refuzate luxul, confortul sau liniștea. Hainele și podoabele lor vor fi făcute din materiale rare, căci majoritatea vor sta lângă Dumnezeu. Credincioșii sinceri și pioși vor locui în grădini stropite cu apă de râu: „Cei care se tem de Dumnezeu vor trăi în Grădini cu râuri, în lăcașul Adevărului, la un Rege Puternic.” (*Coran* 54: 54-55). Vor servi lapte, miere, vin și apă, toate băuturile inalterabile și incoruptibile, dar și fructe din abundență.²³

Cu toate că hrana este din belșug, pe parcursul Coranului, cei care sălășluiesc în paradis nu sunt văzuți mâncând. Sunt surprinse doar câteva feluri de mâncare și băutură: carne de pasăre, fructe, miere și lapte. Credincioșii sunt invitați „să mănânce și să bea”, dar această invitație se repetă doar de trei ori din cele douăzeci și șapte în care apare această expresie în Coran, restul de douăzeci și patru fac referire la lumea de aici. Există multe referiri la băuturi, dar tot nu sunt văzuți când beau „Ei vor purta veșminte verzi, de satin și de brocart și vor fi împodobiți cu brățări de argint. Domnul lor le va da să bea o băutură prea-curată. «Toate acestea vă vor fi vouă răsplată a trudei voastre drept mulțumire!»” (*Coran* 76: 21-22). Canapelele luxoase, divanele, covoarele, cupele și farfuriile, servitorii, hainele din materiale prețioase și podoabele pe care le poartă, toate acestea sunt drept mulțumire pentru binele făcut în viața de aici.²⁴

7. Pământ și Cer

Cerul și pământul au fost separate fie prin actul cosmogonic, fie prin răutatea și greșelile oamenilor. Deși distanțate una de alta, aceste două sfere ale universului comunică între ele prin razele soarelui, prin ploii, prin munți, arbori sau temple, prin cei trimiși pe pământ și prin jertfele și rugăciunile oamenilor destinate lui Dumnezeu. Cerul este un simbol al conștiinței și al absolutului aspirațiilor și, cel mai important pentru escatologie, este sediul paradisului, paradis ce nu va pieri niciodată. În ceruri e locul feeric, cu lumină, copaci, și ape curgătoare.²⁵

8. Lumină și Întuneric. Soare și Lună.

Lumina *an-nūr* (النور) este o temă mistică prin excelență, care nu a încetat niciodată să-i fascineze și să-i determine pe savanți și sufiți să scrie despre ea. Lumina reprezintă orizontul sfințeniei și poate, perfecțiunea divină.

²³ Malek Chebel, *Dicționar enciclopedic*, p. 232.

²⁴ Muhammad Abdel Haleem, „Paradise in the Qur'an”, pp. 97-98.

²⁵ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 35.

În antiteză cu lumina se află întunericul *ḡalāma* (الظلمة). Cel din urmă este precizat în Coran mai tot timpul în opoziție cu lumina, puritatea și credința. Prin urmare, întunericul este asociat răului și nocivității:²⁶ „de răul beznei când se lasă” (*Coran* 113: 3). De multe ori în Coran, nopții îi sunt asociate atributele întunericului. Noaptea *laīl* (الليل) este adesea prezentată în opoziție cu ziua *nahār* (النهار). Atitudinea de neîncredere față de forțele nopții este exprimată în următorul verset: „Este un semn pentru ei noaptea din care Noi dezghiocăm ziua și ei rămân în beznă” (*Coran* 36: 37). Și totuși, noaptea nu certifică prezența răului, ea poate fi și sfântă, așa cum este cea de a douăzeci și șaptea noapte din luna Ramadan, numită *laylat al-qadr* (ليلة القادر), noapte în care Coranul i-a fost revelat lui Muhammad, după cum este precizat în versetul 185 din sura *Vaca*: „În luna Ramadan a fost pogorât Coranul drept călăuzire oamenilor cu dovezi vădite ale călăuzirii și Legii.” Această noapte a devenit cea mai importantă din calendarul musulman, valoarea ei fiind echivalată de Coran cu o mie de luni.²⁷

Soarele *šams* (الشمس) ca și luna și cosmosul în general, este văzut ca un astru al stabilității, iar Coranul ne spune că se poate jura „Pe soare și lumina sa!” (*Coran* 91: 1). Soarele i-a fascinat de-a lungul istoriei, pe toți: „până când ajunse la locul unde asfințea soarele și văzu că asfințea într-un izvor fierbinte în jurul căruia află un popor. Noi îi spuserăm: «O, Du-l-qarnayni! Tu poți fie să-i osândești, fie să te arăți binevoitor față de ei.»” (*Coran* 18: 86)

Prosternarea astrelor, a soarelui și a lunii în visul lui Iosif, este un moment poetic memorabil:²⁸ „Când Iosif îi spuse tatălui său: «O, tată! Am văzut unsprezece stele, soarele și luna, da, le-am văzut aruncându-se cu fața la pământ înaintea mea.»” (*Coran* 12: 4)

Luna *qamar* (القمر) în universul musulman este prezentă mai mult decât soarele. Să ne amintim că Revelația coranică a avut loc într-o noapte, sub clar de lună. Din considerente practice, toate obiceiurile induse de mersul planetelor sunt cele la care recurg credincioșii pentru a-și desfășura ritualul, călătoriile sau treburile de zi cu zi.

9. Apă și Foc

²⁶ Nicolae Dobrișan, George Grigore, *Dicționar Arab-Român*, Ed. Teora, 2007; Wanis Emil Bassam, *Dicționar Român-Arab*, Ed. Semne, București, 2007; Malek Chebel, *op. cit.*, p. 162.

²⁷ Malek Chebel, *op. cit.*, p. 213.

²⁸ Malek Chebel, *op. cit.*, p. 299.

Aceste două simboluri sunt foarte importante în escatologia islamică, unde apa reprezintă pe de o parte viața, curățenia, puritatea credinciosului, izvoarele edenice, iar pe de altă parte, focul reprezintă suferința pe care o va întâlni păcătosul pe lumea cealaltă.

Apa *al-ma'* (الماء), sugerează existența plantelor, animalelor, ființelor umane și de fapt, a întregii Creații. Ea apare în Coran ca apă de ploaie, apă de mare sau la plural ca ape ce vin din ceruri cu ploile diluviene. În paradis apa este înfățișată sub formă de fântână, izvor, râu sau fluvii, tot timpul în mișcare. Grădina cerească este imensă și abundă în ape curgătoare, de la izvoare până la fluvii, din care florile își trag seva vieții, animalele se adapă și oamenii se bucură de limpezimea și frumusețea lor. Noțiunea de apă revine repetitiv, întărind simbolic ideea de răcoare și prospețime, a unui loc cu verdeață din belșug.²⁹

Semnificațiile simbolice ale apei pot fi exprimate prin trei teme dominate: origine a vieții, mijloc de purificare (abluțiunea) și centru de regeneresență. Toate acestea se regăsesc în cele mai vechi tradiții, ele formând combinații imaginare variate și interesante, deși toate sunt coerente.³⁰

Focul *an-nār* (النار) este opusul apei, iar simbolistica sa predomină în descrierea Iadului. În islam, Focul suprem te poartă cu gândul la focul infernului, focul Gheenei. Deși focul este purificator și corespondența sa ritualică și simbolică își are rădăcinile în tradițiile indo-iraniene unde reprezintă „focul civilizator”, cu toate acestea, focul este receptat mai degrabă ca pedeapsă pentru păcătoși. În Coran, sunt zeci de versete care repetă această idee: focul infernului, focul Gheenei este rugul aprins pe care vor fi nimiciți toți cei condamnați³¹: „Aceștia sunt cei care au cumpărat rătăcire pe călăuzire, și osândă pe iertare. Cine le va da putere să îndure Focul?” (*Coran* 2: 175)

Toți profeții au vorbit despre lumină, este o pasiune care răspunde unei nevoi de înălțare sublimă. În sura 6 intitulată *Vitele*, versetul 122 „Cel care era mort, și Noi l-am înviat, dându-i apoi o lumină ca să se călăuzească în mijlocul oamenilor, este oare asemenea celui învăluit de întunecimile din care nu va ieși?” lumina simbolizează viața, opusă întunericului care exprimă

²⁹ Malek Chebel, *op. cit.*, p. 27.

³⁰ *Ibidem*, p. 107.

³¹ Malek Chebel, *Dicționar de simboluri musulmane. Rituri, mistică și civilizație*, trad. Catrinel Auneanu, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005, p. 163.

chin și moarte. A învia înseamnă a fi readus de la întuneric la lumină.³² Într-o altă sura, intitulată chiar *Lumina*, există parabola luminii, în care ni se spune că Dumnezeu este lumina cerurilor și a pământului.

În concepția islamică, prerogativa divină sau privilegiul acordat omului de a fi fost creat, împreună cu toate celelalte componente ale spațiului și timpului – cerul, bolta cerească, noaptea, ziua, pământul, apa, pășunile, munții, viața pământească, sălașurile de dincolo, paradisul, infernul, Ceasul – ilustrează întocmai puterea genezei, tabloul naturii și al lumii în genere. Toate aceste arhetipuri, înfățișate în sura anterioară, sunt reunite de către puterea divină pentru a concepe lumea de aici, cea pe care o cunoaștem, dar și lumea de dincolo, pe care o vom cunoaște în Ziua de Apoi.

Cartografia paradiziacă este complexă și lacunară, mai ales când ni se spune că „râuri vor curge pe sub grădini”, ceea ce îi complică arhitectura, cel puțin ni se depășește știința despre gravitație. Oare pământul edenic este suspendat și de aceea apa curge pe sub plante iar omul o poate privi și auzi de undeva de sus? Sigur este faptul că atracția apei este departe de a fi în plus sau doar conjuncturală. Descrierea paradisului contribuie cu stăruință la identificarea ei, chiar depășind legătura cu abundența florilor, fructelor, a plantelor în general, cu huriile sau cu umbra odihnitoare.

Am încercat să ne apropiem de aceste peisaje ale escatologiei islamice în dorința de a clarifica, printr-o prezentare relevantă și cât mai elocventă a versetelor coranice care descriu peisaje din lumea de dincolo, acest domeniu de referință, nu de puține ori straniu și inaccesibil spiritului european. Într-un secol frământat de noi amenințări și măcinat constant de manipulări de tot felul, mediatice și nu numai, este necesară adoptarea unei atitudini deschise în abordarea unui subiect delicat în zilele noastre, precum cel al islamului, dacă ne dorim o imagine amplă și clară a lumii în care trăim astăzi. Această sferă religioasă, oarecum neobișnuită spiritului european, își adjudecă dreptul de a se face cunoscută, înțeleasă și privită prin lupa multiculturalismului și a **toleranței** în fața diversității, pentru a-și clădi din cuvinte scut și platoșă în fața judecăților nedrepte, neîntemeiate pe cunoaștere.

---

³² Malek Chebel, *op. cit.*, pp. 180-181.

Avem speranța că informațiile detaliate, pertinente și bine documentate oferite pe parcursul acestui studiu, au adus un plus de lumină unei lumi acoperite prea mult timp de un vâl de întuneric și de un mister nemeritat, care au ascuns-o astfel în șpatele unor preconcepții nedrepte.

BIBLIOGRAPHY:

1. *Coran*, trad. George Grigore, Ediția a 3-a, Ed. Herald, București, 2012.
2. Abdel Haleem, Muhammad, „Life and beyond”, în Muhammad Abdel Haleem, *Understanding the Qur'an: Themes and Styles*, I.B. Tauris Publishers, Londra – New York, 2001, pp. 82-92.
3. Abdel Haleem, Muhammad, „Paradise in the Qur'an”, în Muhammad Abdel Haleem, *Understanding the Qur'an: Themes and Styles*, I.B. Tauris Publishers, Londra – New York, 2001, pp. 93-106.
4. Anghelescu, Nadia, *Introducere în islam*, Ed. Enciclopedică, București, 1993.
5. Chebel, Malek, *Dicționar de simboluri musulmane. Rituri, mistică și civilizație*, trad. Catrinel Auneanu, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005.
6. Chebel, Malek, *Dicționar enciclopedic al Coranului*, trad. Ioana Lutic, Ed. Artemis, 2010.
7. Didier, Julia, *Dicționar de filosofie. Larousse*, trad. dr. Leonard Gavrilu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999.
8. Dobrișan, Nicolae, Grigore, George, *Dicționar Arab-Român*, Ed. Teora, 2007.
9. Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1994.
10. Hitti, Philip K., *Istoria arabilor*, Ediția a X-a, trad. Irina Vainovski-Mihai, Ed. All, 2008.
11. Lammens, Henri, *Islamul, Credințe și instituții*, trad. Ioana Feodorov, Ed. Corint, București, 2003.
12. Sourdell, Dominique, Sourdell-Thomine, Janine, *Civilizația islamului clasic*, trad. Eugen Filotti, Ed. Meridiane, București, 1975.

13. Tabatabai, Allamah Sayyid Muhammad Husayn, trad. Sayyid Husayn Nasr, *Shi'a*, Ed. Ansariyan Publications, Islamic Republic of Iran, 1989.
14. Thomassen, Einar, *Islamic Hell*, revista Numen 56, Leiden, 2009.
15. 'Alī bin Abī Ṭalib, *Calea vorbirii alese, Nahğ al-balāğa*, trad. George Grigore, Ed. Herald, 2012.
16. Armstrong, Karen, *Istoria lui Dumnezeu*, trad. Dana Ionescu, Ed. Nemira, 2009.
17. Bassam, Wanis Emil, *Dicționar Român-Arab*, Ed. Semne, București, 2007.